

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУКУКИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

6 СОН, 1 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 6, ВЫПУСК 1

LAWYER HERALD

VOLUME 6, ISSUE 1

TOSHKENT-2021

Мундарижа

КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ.
МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ

1. БЕКОВ Ихтиёр Рустамович

СИЁСИЙ ПАРТИЯ ФРАКЦИЯЛАРИНИНГ ҚОНУН ИЖОДКОРЛИГИ
ЖАРАЁНИДАГИ ИШТИРОКИ.....8

2. ЮЛДАШЕВ Джахонгир Хайитович

ҲУҚАРОСИЗЛИККА ДОИР МУНОСАБАТЛАРНИ ТАРТИБГА СОЛУВЧИ МИЛЛИЙ
ҚОНУНЧИЛИК НОРМАЛАРИНИ ХАЛҚАРО СТАНДАРТЛАРГА МУВОФИҚЛАШТИРИШ
МАСАЛАЛАРИ 16

3. МАХМУДОВ Алишер Абдусалимович

ПРОКУРАТУРА ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИНГ МУСТАҚИЛЛИГИ – ҚОНУН
УСТУВОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ МУҲИМ ГАРОВИ.....22

ҲУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ.
ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

4. ХОМИДОВ Элдор Олимович

ДАВЛАТ ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИНИНГ ТАДБИРКОРЛИК ФАОЛИЯТИНИ
АМАЛГА ОШИРИШ УСУЛЛАРИ.....28

5. БАРАТОВ Миродил Хомуджонович, КВИТКОВ Ярослав Михайлович

ТАДБИРКОРЛИК ҚОНУН ҲУЖЖАТЛАРИНИ КОДИФИКАЦИЯЛАШ
МАСАЛАЛАРИ ХУСУСИДА АЙРИМ ФИКР-МУЛОҲАЗАЛАР 37

ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ.
КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ

6. АБДУРАСУЛОВА Қумринисо Раимқуловна, ТОШПУЛАТОВ Акром Икромович

МОДДИЙ ВА ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚНИНГ ЎЗАРО АЛОҚАДОРЛИГИ
(ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ ВА ЖИНОЯТ-ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ МИСОЛИДА) 43

7. САГДУЛЛАЕВ Фатхулла Шукруллаевич

ҲОКИМИЯТ ЁКИ МАНСАБ ВАКОЛАТИ ДОИРАСИДАН ЧЕТГА ЧИҚИШ
ТУШУНЧАСИ ЮЗАСИДАН АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР 51

8. АБДИКАДИРОВ Абдурахман Романович

ТЕРГОВ ҲАРАКАТЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИШДА ИНСОН ҲУҚУҚ ВА
ЭРКИНЛИКЛАРИНИ ТАЪМИНЛАШ.....57

9. ХАЛИЛОВ Акрам Утамуродович

АККРЕДИТАЦИЯДАН ЎТУВЧИ ТАДҚИҚОТ ЛАБОРАТОРИЯЛАРИНИНГ
ҲУЖЖАТЛАР ТИЗИМИ 62

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

10. САТТОРОВ Дилшод Юлдашевич

МЕҲНАТ МИГРАЦИЯСИНИ ХАЛҚАРО-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШНИНГ АЙРИМ ЖИҲАТЛАРИ	71
---	----

11. МАҲАМАТОВ Махмуд Махаматаминович

ЕВРОПА ИТТИФОҚИ МЕҲНАТ ҲУҚУҚИНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	78
--	----

ҲУҚУҚИЙ АМАЛИЁТ ВА ХОРИЖИЙ ТАЖРИБА

12. GAFUROVA Nozimakhon, ALMOSOVA Shahnoza

PRACTICAL ASPECTS OF THE CONCEPT OF THE RULE OF LAW	84
---	----

13. АЧИЛОВА Лилия Илхомовна

ТУРИЗМ ВА МЕҲМОНХОНА САНОАТИДА РАҚАМЛИ ИҚТИСОДИЁТ: ҚИЁСИЙ ТАҲЛИ	92
--	----

14. ТОШМАТОВА Висола Икром кизи

ПАНДЕМИЯ COVID 19 И ЕЕ МЕРЫ В РАЗНЫХ СТРАНАХ МИРА	99
---	----

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

АБДИКАДИРОВ Абдурахман Романович
Ўзбекистон Республикаси ИИБ Академияси тингловчиси

ТЕРГОВ ҲАРАКАТЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИШДА ИНСОН ҲУҚУҚ ВА ЭРКИНЛИКЛАРИНИ ТАЪМИНЛАШ

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования): АБДИКАДИРОВ А.Р. ТЕРГОВ ҲАРАКАТЛАРИНИ АМАЛГА ОШИРИШДА ИНСОН ҲУҚУҚ ВА ЭРКИНЛИКЛАРИНИ ТАЪМИНЛАШ // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 6 (2021) Б. 57-61.

6 (2021) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2021-6-8>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада жиноят процессининг муҳим элементи бўлган тергов ҳаракатларини амалга оширишда инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлашнинг ҳуқуқий жиҳатлари, бу масалага оидилмий ёндашувлар ўрганилган. Хусусан, тергов ҳаракатлари иштирокчиларининг ҳуқуқларини чеклаш бўйича процессуал тартиб, шахсий дахлсизлик ҳуқуқини чеклашда рия қилиниши лозим бўлган қоидалар таҳлил қилинган. Мақолада жиноят процессида инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, инсон ҳуқуқларини чеклашнинг чегарасини белгилаш, тергов ҳаракатлари иштирокчиларининг ҳуқуқларини, шу жумладан шахснинг дахлсизлик ҳуқуқини чеклашда рия қилиниши талаб қилинадиган шартларни белгилаш юзасидан хулосалар қилинган.

Калит сўзлар: инсон ҳуқуқлари, жиноят процесси, жиноят процессуал қонунчилиги, тергов ҳаракатлари, инсон ҳуқуқларини чеклаш, шахсий дахлсизлик.

АБДИКАДИРОВ Абдурахман Романович
Слушатель Академии МВД Республики Узбекистан

ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА ПРИ ОСУЩЕСТВЛЕНИИ СЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЙ

АННОТАЦИЯ

В статье исследуются правовые основы обеспечения прав и свобод человека при производстве следственных действий, которые являются важным элементом уголовного процесса, а также научные подходы по этому вопросу. В частности, анализируется процессуальный порядок ограничения прав участников следственных действий, правила, которые необходимо соблюдать при ограничении права на неприкосновенность частной жизни. В заключении дается выводы, касательно защиты прав и свобод человека в уголовном судопроизводстве, установлении пределов ограничения прав человека, условий, которые необходимо соблюдать при ограничении прав участников расследования, в том числе права на неприкосновенность частной жизни.

Ключевые слова: права человека, уголовный процесс, уголовно-процессуальное законодательство, следственные действия, ограничение прав человека, личная неприкосновенность.

ENSURING HUMAN RIGHTS AND FREEDOMS DURING INVESTIGATIVE ACTIONS

ANNOTATION

The article examines the legal basis of ensuring human rights and freedoms during investigative actions, which are an important element of the criminal process, as well as scientific approaches on this issue. In particular, it analyzes the procedural order of limiting the rights of participants in investigative actions, the rules that must be observed when limiting the right to privacy. The conclusion is drawn about the protection of human rights and freedoms in criminal proceedings, the establishment of limits for the limitation of human rights, the establishment of conditions that must be observed when limiting the rights of the participants in the investigation, including the right to privacy.

Keywords: human rights, criminal procedure, criminal procedure legislation, investigative actions, limitation of human rights, personal integrity.

Жамият тараққиётининг замонавий босқичида инсон ҳуқуқларини амалга ошириш ва ҳимоя қилишни таъминлаш давлат сиёсатининг устувор йўналиши ҳисобланади. Кундалик ҳаётда турли ташкилот ва муассасалар мансабдор шахслари томонидан ноқонуний ҳаракатларни амалга ошириш фактлари фуқароларнинг қонунда мустаҳкамланган ҳуқуқларини амалга оширишига тўсқинлик қилади. Ноқонуний ишдан бўшатишлар, малакали тиббий хизматни кўрсатмаслик, ижтимоий имтиёزلарни олишдаги камситишлар нафақат алоҳида шахсларнинг ҳуқуқларини чеклайди, балки авваламбор умум эътироф этилган принциплар, Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва миллий қонунчилиги билан белгиланган ҳуқуқий муносабатларга дахл қилади.

1993 йилги Вена декларацияси ва Ҳаракатлар дастурининг 1-қисми, 1-бандига кўра, “Инсон ҳуқуқлари бўйича Бутунжаҳон конференцияси Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Низоми, инсон ҳуқуқларига тааллуқли бошқа шартномалар ва халқаро ҳуқуқ нормаларига мувофиқ барча инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликларини ҳурмат қилиш, уларга риоя қилиш ва ҳимоя қилишни қўллаб-қувватлаш бўйича ўзларининг мажбуриятларини бажариш барча давлатларнинг муқаддас бурчи эканлигини тасдиқлайди. Инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликлари ҳар бир инсонда туғилиши билан мавжуд бўлган ҳуқуқлар ҳисобланади, уларни ҳимоя қилиш ва қўллаб-қувватлаш ҳукуматларнинг бирламчи мажбуриятлари ҳисобланади” [1].

Фуқаролик жамиятининг асосий қадриятлари инсон ва унинг ҳуқуқлари ҳисобланса, уларни амалга оширишнинг сиёсий воситаси давлат ҳисобланади. Давлат фақатгина мазкур вазифани бажара олган тақдирдагина ҳуқуқий давлат мақомига эга бўлади. Шахс ҳуқуқий мақомининг асослари халқаро ҳуқуқнинг умум эътироф этилган принциплари ва нормаларига асосланадиган миллий қонунчилик қоидалари билан белгиланади.

1948 йилдаёқ Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясининг 3-моддасида “ҳар бир инсон яшаш, эркин бўлиш ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқларига эгадир” [2, Б.32] деган қоида белгиланган эди. Ушбу муҳим қоида кейинчалик 1966 йилда Фуқаровий ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро пактнинг 9-моддаси [2, Б.40] билан янада мустаҳкамланган.

Яшаш, эркин бўлиш ва шахсий дахлсизлик ҳуқуқлари ҳар бир инсонга туғилиши билан тегишли бўлади. Жиноят содир этишда айбдор бўлган шахс бошқа шахсларнинг дахлсиз ҳисобланган ҳуқуқларини бузувчи ёки чекловчи ўзининг ҳаракатлари моҳиятини тушунади. Бундай ҳолатларда давлат биринчи навбатда бошқа шахсларнинг жиноий ҳаракатларидан жабр кўрган ўз фуқароларининг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилишга мажбурдир. Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон декларациясининг 8-моддасида қайд этилганидек, “ҳар бир инсон унга конституция ёки қонун орқали берилган асосий ҳуқуқлари бузилган ҳолларда нуфузли миллий судлар томонидан бу ҳуқуқларнинг самарали тикланиши ҳуқуқига эга” [2, Б.32].

Бузилган ҳуқуқларни тиклаш жиноий судлов жараёнининг биринчи даражадаги вазифаси бўлиши лозим. “Ҳозирги вақтда умум эътироф этилишича, жиноий одил судлов жараёни нафақат айбланувчилар/ҳуқуқбузарларга нисбатан, балки жиноят жабрдийдаларига нисбатан ҳам адолатли бўлиши шарт” [3].

1985 йилги Жиноят ва ҳокимият суиистеъмолчилиги жабрдийдалари учун одил судловнинг асосий принциплари тўғрисидаги декларациянинг 4-моддаси қоидаларига мувофиқ, айбдор шахсларнинг ҳуқуққа зид ҳаракатларидан жабр чеккан шахслар миллий қонунчиликка мувофиқ одил судлов механизмларига мурожаат қилиш ва ўзларига етказилган зарар учун тезлик билан компенсация олиш ҳуқуқига эгадир[3].

Ушбу Декларация қоидаларида ҳақли равишда шундай ҳолатга эътибор қаратилганки, унга кўра, ҳуқуқларнинг тикланиши дастлабки тергов органларининг процессуал хулосаларидан қатъи назар амалга оширилиши шарт: "... у ёки бу шахс қўлга олинган, судга топширилган ёки ҳукм қилинган бўлишидан қатъи назар "қурбон" деб ҳисобланиши мумкин" [3].

Шунга билан бирга, Жиноятчилик масалалари бўйича халқаро шарҳга кўра, дунё бўйлаб жиноят жабрдийдаларининг ярмидан кўпи ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг уларнинг шикоятларига нисбатан муносабатларидан қониқмаган. Кўпгина ҳолларда жабрланувчилар жиноят одил судлов тизими томонидан уларга нисбатан бўлган муносабатдан жиддий жараҳатланишган, бу эса иккиламчи виктимизация деб аталувчи ҳолатга олиб келган [3].

Ўзбекистон Республикаси Конституциясига мувофиқ, инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, қадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари олий қадрият ҳисобланади, давлат ўзининг ваколатли органлари ва мансабдор шахслари тимсолида фуқароларнинг Конституция ва қонунларда мустаҳкамланган ҳуқуқлари ва эркинликларини таъминлайди [4].

Конституцияда мустаҳкамланган инсон ва фуқаронинг ҳуқуқ ва эркинликларининг устуворлиги давлат ҳокимиятининг барча соҳалари, шу жумладан тергов органлари учун ҳам мажбурий ҳисобланади. Демак, Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг иккинчи бўлимида (24-27, 43-44-моддалар) тергов ҳаракатлари доирасида жорий қилинадиган асосий тамойиллар мустаҳкамланган.

Қайд этиш лозимки, Ўзбекистон Республикаси Конституциясида инсон эга бўладиган барча ҳуқуқ ва эркинликлар ҳам кўзда тутилмаган, балки унда фақат асосий ёки фундаментал ҳуқуқ ва эркинликлар ўз аксини топган. Бундай ҳолат деярли барча демократик конституциялар учун хос хусусият бўлиб, инсон ҳуқуқ ва эркинликларининг нисбатан тўлиқ рўйхати келтирилган ҳолатларда ҳам уларнинг тугал эмаслиги қайд этиб қўйилади, яъни инсон ёки фуқаро бошқа ҳуқуқ ва эркинликларга ҳам эга эканлиги белгиланади.

Конституцияда белгиланган асосий ҳуқуқлар инсон ва фуқаронинг бошқа умум эътироф этилган ҳуқуқ ва эркинликларининг аҳамиятини камайтирадиган тарзда шарҳланмаслиги лозим. Бундай "ноконституциявий" даражадаги ҳуқуқ ва эркинликлар миллий ҳуқуқ тизимининг барча соҳалари, шу жумладан жиноят-процессуал ҳуқуқи билан мустаҳкамланади.

Жиноят-процессуал ҳуқуқи нисбатан хавфли бўлган ижтимоий ҳодиса – жиноят билан курашишни мақсад қилади. Жиноят таъқибини амалга оширувчи органларга бундай муҳим ижтимоий вазифани юклаган ҳолда, давлат уларга шахсий қизиқишлар соҳасига аралашишга рухсат беради. Шу билан бирга, бундай аралашишнинг чегараларини ҳамда шахснинг ҳуқуқ ва эркинликларини асоссиз равишда чеклашдан кафолатларни белгилайди. Дастлабки терговни олиб боришда шахснинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича нормалар амалга оширилар экан, икки турдаги манфаатлар бир бири билан ўзаро тўқнашади: жамият манфаатлари ва шахсий манфаатлар. Шу муносабат билан, жамият манфаатлари билан шахсий манфаатлар ўртасида энг мақбул мутаносибликни белгилашга эҳтиёж юзага келади.

Конституция шахс ҳуқуқий мақомининг ўзаги бўлмиш энг муҳим ҳолатларни, жиноят таъқибининг асосларини мустаҳкамлайди. Шундай келиб чиққан ҳолда, жиноят-процессуал қонунчилиги нормаларини ишлаб чиқишда конституциявий қоидаларнинг мазмун ва моҳиятини англаш ва уларни жиноят-процессуал соҳавий қонунчилик тилига ўгириш талаб қилинади.

Жиноят процессида инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш деганда жиноий судлов иштирокчиларининг процессуал ҳуқуқ ва мажбуриятларини амалга ошириш учун муносиб шароитларни яратишга йўналтирилган терговчи, суриштирувчи, прокурор, суднинг фаолияти тушунилади.

Россиялик олим В.Лебедевнинг ҳақли эътироф этишича, ҳуқуқий давлатнинг энг муҳим кўрсаткичларидан бири эркинлик ва шахсий дахлсизликнинг ҳимояланганлик даражаси ҳисобланади, бу эса давлат сиёсатида асосий йўналишларни белгилашга имкон беради [5, Б.5]. Инсон ҳуқуқ ва эркинликларининг нисбатан сезиларли даражада чекланиши жиноят таъқибини соҳасида яққол кўзга ташланади. Мазкур соҳада эса ҳуқуқий таъминлаш

нуқтаи назаридан нисбатан мураккаби тергов ҳаракатлари ҳисобланади. Б.Гавриловнинг фикрича, жиноят процессида ҳуқуқий таъминотнинг зарурий шарти шахснинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш механизмнинг амал қилишидир. Ушбу механизм ўз ичига амалдаги қонунчиликка асосланган ҳуқуқий таъминотнинг энг мақбул мувозанатини таъминловчи тавсиялар ва чораларни, шунингдек жиноятларни очиш ва тергов қилишга оид фаолият доирасидаги чекловларни қамраб олади [6, Б.24].

Шахснинг дахлсизлик ҳуқуқини чеклашда, В.Демирчяннинг фикрига кўра, “қуйидаги қоидаларга риоя қилиш лозим: 1) шахснинг қадр-қимматини ҳурмат қилиш: ҳақорат қилиш, таҳқирлаш, таҳдид қилиш ва бошқа ноқонуний ҳаракатларни амалга ошириш тақиқланади; 2) жиноий судлов иштирокчиларининг ҳаёти ва соғлиғи хавфсизлигини таъминлаш: зўрлик ишлатиш, қийноқлар, ғайриинсоний муомала, ҳаёти ва соғлиғи учун хавф яратиш тақиқланади” [7, Б.14].

Жиноий судлов жараёнларида процессда иштирок этувчи шахсларнинг ҳуқуқларини ҳуқуқий жиҳатдан чеклаш қўлланилади. Гумонланувчи, айбланувчи уларда тегишли процессуал мақомнинг вужудга келиши билан ҳуқуқлар борасида чекловларга дуч келишади. Тергов ҳаракатларининг бошқа иштирокчилари ҳам ишга жалб қилинган ҳолларда ҳуқуқларининг маълум бир тарзда чекланганлигини сезишади, чунки ҳар қандай тергов ҳаракатлари мажбурловчи хусусиятга эга ҳисобланади.

Тергов ҳаракатларини амалга оширишда инсон ҳуқуқларининг чекланиши процессул тартибни таъминлаш, жиноят-процессул тарзда исботлашни амалга ошириш мақсадида ваколатли органлар ва шахслар томонидан тергов ҳаракатлари иштирокчиларига нисбатан қўлланиладиган мажбурловчи таъсир кўрсатишни англатади.

Инсон ҳуқуқларини чеклашнинг чегараси деганда қонун билан мустаҳкамланган ҳуқуқий чекловни қўллашда шахснинг ҳуқуқ ва манфаатлари соҳасига аралашишнинг хусусияти ва даражаси, усулларини аниқлаш имконини берувчи қонунчиликка мувофиқ белгиланган қоидалар тушунилади.

Тергов ҳаракатлари иштирокчиларининг ҳуқуқларини чеклаш қатъий процессуал тартиб асосида ҳамда қуйидаги шартларга риоя қилинган ҳолда амалга оширилиши лозим: чекловларни қўллашга ваколатли бўлган органлар ва шахслар доирасининг маълум чегараси; ҳуқуқий чекловлар қўлланилиши мумкин бўлган шахсларнинг доираси; қонун билан белгиланган чеклов муддати; муқобил вариантларни қўллаш имконияти, инсонпарварлик ва адолат тамойилларига риоя қилиш.

Инсон ҳуқуқларини чеклашнинг қонунийлиги ва асослилигининг ҳуқуқий кафолатлари деганда халқаро ҳуқуқ нормалари, конституциявий, жиноят-процессуал қонунчилик ва бошқа қонун ҳужжатлари билан белгиланган шартлар, воситалар ва усулларнинг йиғиндиси, шунингдек улар асосида амалга ошириладиган ҳамда жиноий судлов жараёнида шахснинг жисмоний, ахлоқий ва руҳий дахлсизлиги, шахсий эркинлиги ва хавфсизлигини ўзбошимчалик билан қилинадиган тажовузлардан ҳимоясини таъминловчи процессул фаолият тушунилади.

Жиноят процессида одил судлов ва инсон ҳуқуқларининг кафолатлари ягона, ўзаро боғлиқ қатъий тизимни ташкил қилади. Ушбу тизимдаги бирор бир элементнинг бузилиши нафақат жиноий судлов аниқ бир иштирокчисининг ҳуқуқини бузади, балки бутун тизимга таъсир қилади, жиноий иш юритиш натижаларига зарар етишига, унинг самарасизлигига ва бузилишига олиб келади. Шу сабабли, тергов ҳаракатлари жараёнида шахснинг ҳуқуқларини таъминлаш масаласи юзага чиқиши шубҳасиздир.

В.Мельниковга кўра, “жиноят процессини амалга оширувчи тегишли органлар ва шахсларнинг мажбуриятлари тизимида ҳуқуқий таъминотга йўналтирилган ва “вакиллик” номини олган мажбуриятлар муҳим ўринга эга” [8, Б.32]. Ушбу мажбуриятларга асосий мақсади жиноий судлов ва тергов ҳаракатлари иштирокчиларининг ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини амалга ошириш, ҳимоя қилиш ва тиклаш ҳисобланувчи процессуал воситаларни намоён қилувчи муҳим ҳуқуқий кафолатлар сифатида қараш зарур [9, Б.7, 20].

Қайд этиш лозимки, тергов ҳаракатлари иштирокчиларининг ҳуқуқлари фақат ушбу ҳуқуқларга мос келувчи норматив жиҳатдан мустаҳкамланган мажбуриятлар мавжуд бўлгандагина таъминланиши мумкин. Бу тергов ҳаракатлари иштирокчиларининг жиноят процесси принциплари мақомига кўтарилган ҳуқуқларига ҳам, ёки унинг алоҳида таркибий қисмларига ҳам тўлиқ равишда тааллуқли бўлади. Масалан, тергов ҳаракатини амалга

ошириш вақтидаги шахсий дахлсизлик ҳуқуқи тергов ҳаракатига иштирокчиларни жалб қилувчи терговчининг (суриштирувчининг) тергов ҳаракатини иштирокчилар белгиланган вақтда келганидан кейин дарҳол амалга ошириш мажбуриятини келтириб чиқаради.

Тергов ҳаракатларини амалга оширишда инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, хусусан бу жараёнда инсон ҳуқуқлари чекланишининг ҳуқуқий масалалари юзасидан қуйидаги асосий хулосаларга келиш мумкин.

Биринчидан, жиноят процессида инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш деганда жиноий судлов иштирокчиларининг процессуал ҳуқуқ ва мажбуриятларини амалга ошириш учун муносиб шароитларни яратишга йўналтирилган терговчи, суриштирувчи, прокурор, суднинг фаолияти тушунилади.

Иккинчидан, инсон ҳуқуқларини чеклашнинг чегараси – қонун билан мустаҳкамланган ҳуқуқий чекловни қўллашда шахснинг ҳуқуқ ва манфаатлари соҳасига аралашининг хусусияти ва даражаси, усулларини аниқлаш имконини берувчи қонунчиликка мувофиқ белгиланган қоидалардир.

Учинчидан, тергов ҳаракатлари иштирокчиларининг ҳуқуқларини чеклаш имконияти қуйидаги қатъий шартларга риоя қилинган ҳолда амалга оширилиши лозим: чекловларни қўллашга ваколатли бўлган органлар ва шахслар доирасининг маълум чегарасини белгилаш; ҳуқуқий чекловлар қўлланилиши мумкин бўлган шахсларнинг доирасини мустаҳкамлаш; қонун билан белгиланган чеклов муддатини ўрнатиш; муқобил вариантларни қўллаш имкониятини яратиш.

Тўртинчидан, шахснинг дахлсизлик ҳуқуқини чеклаш қуйидаги қоидаларга қатъий риоя қилишни талаб қилади:

1) шахснинг қадр-қимматини ҳурмат қилиш: ҳақорат қилиш, таҳқирлаш, таҳдид қилиш ва бошқа ноқонуний ҳаракатларни амалга ошириш тақиқланади;

2) жиноий судлов иштирокчиларининг ҳаёти ва соғлиғи хавфсизлигини таъминлаш: зўрлик ишлатиш, қийноқлар, ғайриинсоний муомала, ҳаёти ва соғлиғи учун хавф яратиш тақиқланади.

Иқтибослар/Сноски/References

БМТ расмий сайти https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/viendec93.shtml

1. Инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро шартномалар: тўплам / Ўзбекча нашрнинг масъул муҳаррири А.Х.Саидов. – Тошкент: “Адолат”, 2004. – 520 бет.

2. Правонарушители и жертвы: ответственность и справедливость в процессе отправления уголовного правосудия: Десятый Конгресс ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями, Вена, 10 - 17 апреля 2000 г.

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси // <https://lex.uz/docs/20596>

Лебедев В.М. Судебная защита свободы и личной неприкосновенности граждан на предварительном следствии. М., 2001. С. 5. (Библиотека российского судьи).

Гаврилов Б.Я. Реализация органами предварительного следствия правовых норм о защите конституционных прав и свобод человека и гражданина // «Черные дыры» в российском законодательстве. 2001. № 1. С. 24.

Демирчян В.В. Ограничение права подозреваемого, обвиняемого на неприкосновенность личности и частной жизни в досудебном производстве: дис. ... канд. юрид. наук. Краснодар, 2010. С. 14.

3. Мельников В.Ю. Структурная характеристика механизма обеспечения и реализации защиты прав личности в уголовном судопроизводстве // Российский судья. 2012. № 7. С. 32.

4. Семенцов В.А., Гладышева О.В., Лукожев Х.М. Гарантии прав участников уголовного судопроизводства: проблемы и возможные пути их решения: монография / под общ. и науч. ред. проф. В.А. Семенцова. М., 2013. С. 7, 20.

5. Sementsov V.A., Gladysheva O.V. Polygraph and Its Application in the Russian Criminal Legal Proceedings // Science and Education: materials of the international research and practice conference. Wiesbaden, 2012. P. 344–352.